

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“SHARQ MUMTOZ POETIKASI
MUAMMOLARI:
NAVOIY VA RUMIY”**

*mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari
2025-yil, 22-aprel*

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVAI TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND
COMPARATIVE LITERATURE

*Proceedings of the international
scientific-theoretical conference titled*

**“ISSUES IN ORIENTAL CLASSICAL
POETICS: NAVO'I AND RUMI”**

April 22, 2025

Toshkent
“Nurafshon business”
2025

UO'K 845.711.05

KBK 133.585.3

“Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari. – Toshkent: Nurafshon business, 2025. – 1016 b.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Mas’ul muharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,

filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Münevver Tekcan (Turkiya), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Agnieska Vojta (Germaniya), Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Rukhsana Iftikhar (Pokiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Suvon Meli (O‘zbekiston), Sergey Nikonorov (Rossiya), Akibatxan Ismanova (Qirg‘iziston), Makpal Orazbek (Qozog‘iston), Aleksey Pilev (Rossiya), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Shafiqa Yorqin (Afg‘oniston), Amir Ne‘mati Lima‘i (Eron), Nafas Shodmonov (O‘zbekiston), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston).

Sharq-islom madaniyatining ikki buyuk vakili – Alisher Navoiy va Jaloliddin Rumiy ijodi badiiyati, tarixiy-tipologik xossalarini ilmiy-nazariy tadqiq etishga qaratilgan “Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzuidagi mazkur konferensiya materiallari ulkan geografik ko‘lami, tipologik talqinlari, tahliliy xulosalari bilan o‘ziga xosdir. To‘plam to‘rt bo‘limdan tashkil topgan. Har bir bo‘lim o‘zicha mustaqil ilmiy muammoni aks ettirishi bilan birga, Navoiy va Rumiy poetikasi sathida o‘zaro umumlashadi, jahon adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarixiy hamda nazariy poetika, hozirgi adabiy jarayon muammolarini aks ettirishi bilan ma’naviy-ma’rifiy, badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan doktorant, tayanch doktorantlar; magistrant va bakalavriyat bosqichi talabalari, shuningdek, badiiy adabiyot masalalari bilan qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 3-apreldagi yig‘ilishi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan
farqlanishi mumkin.**

© “Nurafshon business”, 2025.

UDC 845.711.05

KBK 133.585.3

Proceedings of the International Scientific-Theoretical Conference on the topic "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" – Tashkent: Nurafshon Business, 2025. – 1016 pages.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov,

Doctor of Philological Sciences, Academician

Editorial Board:

Shuhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Münevver Tekcan (Türkiye), Uzoq Jo'raqulov (Uzbekistan), Agnieszka Wojta (Germany), Nozliya Normurodova (Uzbekistan), Rukhsana Iftikhar (Pakistan), Almaz Ulviy (Azerbaijan), Suvon Meli (Uzbekistan), Sergey Nikonorov (Russia), Akibatkhon Ismanova (Kyrgyzstan), Makpal Orazbek (Kazakhstan), Aleksey Pilev (Russia), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Shafiq Yorqin (Afghanistan), Amir Ne'mati Lima'i (Iran), Nafas Shodmonov (Uzbekistan), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (Uzbekistan), Gulnoz Khalliyeva (Uzbekistan), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan).

The present conference proceedings, titled "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" focus on the scholarly and theoretical exploration of the artistic, historical, and typological dimensions of the works of two eminent figures of Eastern-Islamic culture – Alisher Navoi and Jalaluddin Rumi. With its broad geographical scope, comparative perspectives, and analytical insights, the collection offers a unique contribution to the field. The volume is organized into four sections. Each section explores a distinct scholarly issue while also highlighting the shared poetic features and mutual influences in the works of Navoi and Rumi. The discussions extend to themes in world literature, comparative literary studies, historical and theoretical poetics, and contemporary literary discourse, contributing to both intellectual and aesthetic understanding.

This collection is intended for doctoral and postgraduate researchers, as well as master's and undergraduate students in fields such as world literature, literary theory, literary criticism, comparative literature, translation theory, and translation studies. It may also be of interest to anyone engaged in the study of artistic literature.

The publication was recommended by the Scientific and Technical Council of Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature on April 3, 2025.

The views expressed in the articles do not necessarily reflect those of the editorial board.

© "Nurafshon business", 2025.

MUNDARIJA

1.	<i>Shuhrat SIROJIDDINOV.</i>
IKKI BUYUK – IKKI TURK (<i>Kirishso'z ornida</i>) | 15 |
|----|--|----|

I SHO'BA NAVOIY VA RUMIY: BADIYYAT VA TIPOLOGIYA

2.	<i>Узоқ ЖЎРАҚҲҲОВ.</i>
МУМТОЗ ПОЭТИКАДА “ИДЕАЛ ОБРАЗ” МУАММОСИ	20
3.	<i>Қозоқбой ЙЎЛДОШ.</i>
“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН” ДОСТОНИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИ	48
4.	<i>Сувон МЕЛИ.</i>
“ХАМСА”ДА МУАЛЛИФ “МЕН”И	57
5.	<i>Gulnar Agig JAFARZADE.</i>
THE INFLUENCE OF RUMI ON ALISHER NAVAI'S PERSIAN RUBAIYAT	68
6.	<i>Münevvər TEKCAN.</i>
ALI SHIR NAVA'I'S IMPACT ON THE TIMURID RENAISSANCE	79
7.	<i>Сергей НИКАНОВ.</i>
К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ЭПИТЕТОВ В СБОРНИКЕ “СОКРОВИЩНИЦА МЫСЛЕЙ” АЛИШЕРА НАВОИ	90
8.	<i>Мақсуд АСАДОВ.</i>
НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ИЖОД ВА ИЖОД АҲЛИ ТАЛҚИНИ	99
9.	<i>Шоира АҲМЕДОВА.</i>
АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ЖАЛОЛИДДДИН РУМИЙ МАКТУБЛАРИ ҲАҚИДА	107
10.	<i>Гулноз ХАЛЛИЕВА, А. ЮСУПОВА.</i>
ЕВРОПАДА РУМИЙШУНОСЛИК ВА СУЛТОН ВАЛАДНИНГ БУЮК БРИТАНИЯДА САҚЛАНАЁТГАН АСАРЛАРИ ХУСУСИДА	116

	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Айнұр АНАПИНА.</i>	
11.	ӘДЕБИЕТТЕГІ ИНТЕРМӘТІНДІЛІК: АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ӘЛІШЕР НАУАИМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ	121
	<i>Сайфиддин РАФИДДИНОВ.</i>	
12.	НАВОЙИ ВА РУМИЙ ИЖОДИНИНГ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШ МАММОЛАРИ	128
	<i>Dilnavoz YUSUPOVA.</i>	
13.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY ASARLARIDA SAMARQAND TALQINI	137
	<i>Илҳом ҒАНИЕВ.</i>	
14.	ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ ВА АЛИШЕР НАВОЙИ АСАРЛАРИДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	146
	<i>Islamjon YAKUBOV.</i>	
15.	JALOLIDDIN RUMIY MEROSI VA ZAMONAVIY O'ZBEK ROMANCHILIGI	153
	<i>Gulbahor ASHUROVA.</i>	
16.	TARIXIY SHAXS TASVIRI: NAVOIY OBRAZI	162
	<i>Qahramon TO'XSANOV, Muhammadamin JURAQULOV.</i>	
17.	RUMIY VA NAVOIY IJODIDA ILM-MA'RIFAT TALQINI	170
	<i>Mahmadiyor ASADOV.</i>	
18.	HOMO POETIKUS KONSEPSIYASI: NAVOIY VA RUMIY	174
	<i>Sobit AVEZOV.</i>	
19.	BOQIYLIKKA DAXLDOR BITIKLAR	174
	<i>Адхамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
20.	АЛИШЕР НАВОЙИНИНГ ТУРКИЯЛИК ШОГИРДИ	182
	<i>Насиба БОЗОРОВА.</i>	
		187
21.	ҲАЗРАТИ МАВЛОНОНИНГ “МАЖОЛИСИ САБЪА” (“ЕТТИ МАЖЛИС”) АСАРИДА НАЪТ	191
	<i>Yulduz ZIYAYEVA.</i>	
22.	“OSHIQ-MA'SHUQA-RAQIB” OBRAZI GENEZISI	198
	<i>Olmos XURRAMOV.</i>	
23.	ALISHER NAVOIYNING “HOLOTI PAHLAVON MUHAMMAD”DA TARIXIY HAQIQAT IFODASI	205
	<i>Hasamuddin HAMDARD.</i>	
24.	AMIR ALISHER NAVOIYNING HEROT MAKTABINING TUSHUNCHALARINI TEMURIYLAR SIYOSATIGA O'TKAZISHDAGI ROLI	210

25.	<i>Leyla HƏSƏNOVA.</i> AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA ROMANTİZM	220
26.	<i>Marifat RAJABOVA, Madina IBOTOVA.</i> RUMİY VƏ NAVOIY LIRIKASIDA KÖ'NGİL METAFORASI	226
27.	<i>Sherxon QORAYEV.</i> MAVLAVİY "GİRDİ DARVESHLAR"NING RAQSU SAMO' MAJLISLARI	231

II SHO'BA SHARQ ADABIYOTIDA POETIKA MUAMMOLARI

28.	<i>Улугбек ХАМДАМ.</i> ГЛОБАЛ ДУНЕДАГИ ЙЎЛЧИ ЮЛДУЗЛАР	244
29.	<i>Zafer TOPAK.</i> ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN TÜRKÇE DİVANLARINDAKİ ŞİİRLE İLGİLİ BENZETMELER VE BUNLARIN ŞAİRİN POETİKASINA KATKILARI	254
30.	<i>Gulnoz XALLIYEVA, Adiba MA'DIYEVA.</i> ZAMONAVİY O'ZBEK VA NEMIS SHE'RIYATIDA BAHOR OBRAZINING BADIİY TALQINI	266
31.	<i>Dilrabo QUVVATOVA.</i> MUMTOZ POETIKADA MASNAVIYGA OID QARASHLAR TALQINI	275
32.	<i>Вусала НАСИБОВА.</i> КОМПЛЕКС НОВРУЗОВСКИХ ОБРЯДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	279
33.	<i>Диляра ХАЛИЛОВА.</i> К ВОПРОСУ О МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ НАВОИ И ПУШКИНА В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	285
34.	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Әнуар ЗЕРДЕ.</i> НҮРЛАН МӘУКЕНҰЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ АБАЙ ДӘСТҮРІ	289
35.	<i>Олим ОЛТИНБЕК.</i> РАУФ ПАРФИ ШЕЪРЛАРИНИНГ ВАЗН ХУСУСИЯТЛАРИ	297
36.	<i>Farhad RAHİMİ.</i> FERAĞÎ'NİN MİFTAHU'L-LÜGAT SÖZLÜĞÜNÜN DÜZENİ VE EL YAZMASI ÜZERİNE	312

37.	<i>Orzigul HAMROYEVA.</i> QOʻFIYAGA OID BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	325
38.	<i>Ainisa AKMATOVA, Makhlie NAZAROVA</i> THE SPECIFIC PECULIARITIES OF THE EMAGE "WOMAN" IN THE EPIC MANAS AND IN ALISHER NOVOIY'S WORKS	333
39.	<i>Тоғжол НОРОВ.</i> АЛИШЕР НАВОИЙ БОРЛИҚ ФАЛСАФАСИДА КОСМОС, МАКОН ВА ЗАМОН ТАЛҚИНИ	341
40.	<i>Rustam SHARIPOV.</i> MAHMUDHO'JA BENBUDIY VA ABDURAUF FITRATNING MILLIY DAVLATCHILIK HAQIDAGI QARASHLARI	353
41.	<i>Feruza BURXANOVA.</i> BADIY SO'Z JILOSI	370
42.	<i>Ольга ЧИЖИКОВА, Ирина ЯНОВСКАЯ.</i> ЧЕРТЫ КОСМИЗМА В СТИХОТВОРЕНИИ НИКОЛАЯ КЛЮЕВА "БЕЛАЯ ИНДИЯ" И В НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВОСТОЧНЫХ АВТОРОВ	377
43.	<i>Komiljon HAMROYEV.</i> SHARQ NIHOYATLARINING TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI	386
44.	<i>Ғилуффар УМАРОВА.</i> УЛЖАС СУЛАЙМОНОВ ШЕЪРИЯТИ	393
45.	<i>Zebiniso BEKMURADOVA.</i> PAREMIYADA XIJAZM	399
46.	<i>Азамат ХАЙРУЛЛАЕВ.</i> НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ ҲИКОЯЛАРИДА ОНОМАСТИКА	404
47.	<i>Салават АЮПОВ.</i> ОТЗВУКИ РУССКОЙ КЛАССИКИ В ЧЕХОВСКОМ ЭТЮДЕ "БЕЗНАДЕЖНЫЙ"	422
48.	<i>پوهنپار امرالله محمدی</i> بررسی زبان شناسانه استعاره مفهومی عشق در اشعار فارسی نوایی	429
49.	<i>Tozagul MATYOQUBOVA.</i> G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATIDA LIRIK QAHRAMON VA KECINMANING POETIK IFODASI	437
50.	<i>Ирина ЯНОВСКАЯ, Ольга ЧИЖИКОВА.</i> СКУЛЬПТУРНЫЕ ОБРАЗЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.С.ПУШКИНА	445

51.	<i>Шохрат Нусрат МАМЕДОВА.</i> ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ СЕМАНТИКА ДЕТСКИХ ДРАМ МИРВАРИД ДИЛЬБАЗИ	453
52.	<i>Umida ABDULLAYEVA.</i> “SHAYX SAN’ON” QISSASIDA USTOZ-SHOGIRD MASALASI	466
53.	<i>Yorqinoy NASIRDINOVA.</i> ALISHER NAVOIY OBRAZI FRANSUZ ADABIY VA TARIXIY TAFAKKURIDA	470
54.	<i>Sayid Nurulloh AMINYOR.</i> ALISHER NAVOIY MA’RIFATNING PORLOQ QUYOSHI	478
55.	<i>Otabek BABAYEV, Munisa BOLTAYEVA.</i> ÜBERSETZUNGSMETHODE VON TECHNISCHEN TEXTEN	491
56.	<i>Нуриддин УБАЙДУЛЛАЕВ.</i> “ТАНАЗЗУЛ” РОМАНИДА МУСУЛМОНҚУЛ МИНГБОШИ ОБРАЗИ	496
57.	<i>Matluba MAMADIYAROVA.</i> “ALPOMISH” VA “BEOVULF” EPOSLARIDA AYOL FENOMENI	503
58.	<i>Mahbuba QARSHIYEVA.</i> ALISHER NAVOIY: MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK	508
59.	<i>Feruz SA PAYEVA.</i> MAXTUMQULI ASARLARINING TURKIY TILLARDAGI TARJIMALARI VA ULARNING TADQIQI	514
60.	<i>Bahor SHUKUROVA.</i> BADIIY ADABIYOTDA RAMZIY OBRAZLAR TALQINI	522
61.	<i>Nodira SAIDOVA.</i> “NAVOIY VA ILOHIYOT”DA “GERMENEVTIK DOIRA”DAN FOYDALANISH	530
62.	<i>Sevinchoy YOQUBOVA.</i> XX ASR BOSH LARI O‘ZBEK SHE’RIYATINING YANGILANISH OMILLARI	534
63.	<i>Нилуфар ДИЛМУРОДОВА.</i> АСАД ДИЛМУРОД ЭССЕЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК АСОСЛАРИ, УЛАРДА МУАЛЛИФ ИФОДА УСЛУБИ ВА БАДИИЙ- ЭСТЕТИК КОНЦЕПЦИЯСИ	541
64.	<i>Nodira XUDOYNABAYEVA.</i> JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA	547

65.	<i>Maftuna NORQULOVA.</i> "HALI HAYOT BOR..." QISSASIDA QAHRAMON KONSEPSIYASI	552
66.	<i>Dilnavoz BOYZOQOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO" QISSASIDA OBRAZ TALQINI	560
67.	<i>Махфуззоҳон ХОМИДОВА.</i> "БАДОЙИЪ УЛ-БИДОЯ" ДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	568

III SHO'BA NAVOIY VA RUMIY IJODIDA MA'RIFAT VA MILLIYAT MASALALARI

68.	<i>Nafas SHODMONOV.</i> "LAYLI VA MAJNUN" DOSTONI SYUJETI VA G'OYASINI SHAKLLANTIRGAN BA'ZI OMILLAR	578
69.	<i>DR. KEMAL YAVUZ ATAMAN.</i> OSMANLI DEVLETİ'NİN MANEVİ VE HAKİKİ MÜESSİSİ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ	584
70.	<i>G'ayrat MURODOV, Shahlo SA'DULLAYEVA.</i> MURSHID VA MURID MUNOSABATI	592
71.	<i>Нусратулло ЖУМАХЎЖА.</i> ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ "МАСНАВИЙИ МАЪНАВИЙ" АСАРИНИНГ КИРИШ ҚИСМИ МАЗМУНИГА ЧИЗГИЛАР	602
72.	نویسنده: پروفسور دکتر فضل الرحمن فقیہی ہروی نقش امیر علیشیر نوابی در تمدنآفرینی دورہ تیموریان ہرات	607
73.	<i>Darmonoy O'RAYEVA.</i> RUMIY VA HOZIRGI O'ZBEK SHOIRLARI IJODIDA DUNYO TA'RIFI	619
74.	<i>Ulkar BAKHSHIYEVA.</i> THE ARTISTIC-AETHETIC FEATURES OF THE MYTHOLOGICAL APPROACH IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "ISKANDARNAME" (IN THE CONTEXT OF LEGENDS RELATED TO KHIDR)	624
75.	بشیر احمد قرداش هصالح	634
76.	<i>Odiljon AVAZNAZAROV.</i> NAVOIY DOSTONLARIDA "QADAM" METAFORASI	642

	<i>Toji NOROV.</i>	
77.	ALISHER NAVOIY FALSAFIY MEROSINING ILOHIY-MA'RIFIY VA MAFKURAVIY ASOSLARI	649
	<i>Saodat MUMINOVA.</i>	
78.	AQL VA IDROK O'RTASIDAGI MUVOZANAT	662
	<i>Мустафа БАЙЭШАНОВ.</i>	
79.	“ПЯТЕРИЦА” НАВОИ В СОКРОВИЩНИЦЕ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	667
80.	زینب نوروز علی ؛ شادمحمد سہاک جایگاه عقل در اشعار امیر نظام الدین علیشیر نوایی	671
	<i>Usmon QOBILOV.</i>	
81.	ON THE INTERPRETATION OF THE TRUE OF HUMANITY AND THE UNIVERSE IN ARTISTIC CREATIVITY	678
	دکتر نورالرحمن ناصح	
82.	انسان کامل و انسان شناسی از نظر علی شیر نوایی و مولانا با رویکرد تطبیقی	687
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
83.	АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАҚИДА ТУРК ДОСТОНИ	693
	<i>Hamza ATEŞ, Kemal ATAMAN.</i>	
84.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA IJTIMOİY O'ZGARISHLAR	700
	<i>Мавжуда НУРИДДИНОВА.</i>	
85.	“БОР КИТОБИ, ЛЕК ПАЙҒАМБАР ЭМАС...”	710
	<i>Shohista NIYOZOVA.</i>	
86.	MILLIY QADRIYATNING TAMAL TOSHI	720
	<i>Duygu KOCA.</i>	
87.	ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN ESERLERİNDE AHLAKİ DEĞERLER	727
	<i>Iroda ISHONXANOVA.</i>	
88.	XX ASR 40-YILLARIDA NAVOIYSHUNOSLIK	734
	<i>Ойдин ТУРДИЕВА, Ойша ШУКУРОВА.</i>	
89.	РУМИЙ ҒАЗАЛЛАРИДА ТИНЧЛИК ҒОЯСИ ТАЛҚИНИ	734
	<i>Nargiza SHOALIYEVA.</i>	
90.	RUMIY VA NAVOINING ISHQQA OID QARASHLARI	741
		747

IV SHO'BA
NAVOIY VA RUMIY
YOSH TADQIQOTCHILAR TALQINIDA

91.	<i>Malika SUYUNOVA.</i> HAMZA VA XALQ TEATRI	766
92.	<i>Laylo TO'YCHIYEVA.</i> "ULISS" ROMANIDA TRAGIK VAZIYAT XRONOTOPI	772
93.	<i>Nilufar HAITOVA.</i> HAMID OLIMJON – NAVOIYSHUNOS	777
94.	<i>Shaxnoza TURSUNOVA.</i> SIZIF OBRAZI: TURFA TALQINLAR	781
95.	<i>Madina VAHOBOVA.</i> "NAVOIY KIRMAGAN UYLAR QORONG'U"	786
96.	<i>Sayohat ARZIQULOVA.</i> FATMA SHENGIL SUZAR IJODIDA RUMIY AN'ANALARI	794
97.	<i>Osiyo SIDDIQOVA.</i> KOMIZM XUSUSIDA BIR-IKKI SO'Z	802
98.	<i>To'lg'anoy QULJANOVA.</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA RUMIYONA OHANGLAR <i>Sabinabonu BERDIYEVA.</i>	810
99.	"ADABIYOTSHUNOSLIK LUG'ATI"NING ELEKTRON MOBIL ILOVASINI YARATISH XUSUSIDA	815
100.	<i>Huriniso MENGLIYEVA.</i> DUNYONING AZALIY SAVDOSI	819
101.	<i>Баҳодур ЖОБЛИЕВ.</i> УНИВЕРСАЛ ОБРАЗЛАР КЎЛАМИ	825
102.	<i>Zilola JO'RAYEVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARI	829
103.	<i>Diyora O'KTAMOVA.</i> ALISHER NAVOIY FARDLARINING O'RGANILISHI	834
104.	<i>Hediye Zeynep KÖŞEK.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN ESERLERİNDE TAKVÂ	839
105.	<i>Selenay ŞAHİN.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ'NIN SANATSAL VE DÜŞÜNSEL YAKLAŞIMLARININ MİMARİ ESERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SOSYO-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	849

	<i>Nodirjon G'AFUROV, Shahnoza YO'LDOSHEVA.</i>	
106.	NAVOIY "XAMSA"SI VA RUMIY "NAYNOMA"SIDA "NAY" TIMSOLI	856
	<i>Noila ROXATALIYEVA.</i>	
107.	"DEVONA" VA "JUNUN" TUSHUNCHALARI TALQINI	861
	<i>Sema DÜLGAR.</i>	
108.	ŞAİR FÂTİMA HANIM VE KÜTAHYA MEVLEVÎHÂNESİNE ETKİLERİ	866
	<i>İrem ERDEM.</i>	
109.	ALİ ŞİR NEVAÎ'NİN MUHAKEMETÜ'L-LUGATEYN ADLI ESERİNDE EŞANLAMLILIK	872
	<i>Dilfuza ISMOILOVA.</i>	
110.	"BİR AYOL HAYOTIDAN 24 SOAT" NOVELLASINING KOMPOZITSION TAHLILI	881
	<i>Beyza ÖZER.</i>	
111.	MÊKÂNDAN LÂMEKÂNA: ALİ ŞİR NEVAÎ VE MEVLÂNÂ	888
	<i>Ahmet Berat COŞKUN.</i>	
112.	MUHÂKEMETÜ'L-LUGATEYN'DE GEÇEN İŞ/HAREKET BILDİREN FİİLLER VE BU FİİLLERİN KUZEYBATI/KIPÇAK TÜRK LEHÇELERİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ	897
	<i>Aziz NORQULOV.</i>	
113.	"NASOYIM" PINJIDAGI UMR	910
	<i>Saodat FAYZIYEVA.</i>	
114.	JADID MATBUOTIDA NAVOIY IJODI TADQIQI	916
	<i>Jobir ISMATILLOYEV.</i>	
115.	MUNIS IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI	924
	<i>Dovud XO'JAQULOV.</i>	
116.	NAVOIY VA RUMIY IJODIDA SABR TUSHUNCHASI	930
	<i>Nazokat G'OFUROVA.</i>	
117.	BİLGAMISH – BUYUK SHARQNING QADIM DURDONASI	934
	<i>Nargiza SHAMIYEVA, Jazira TULEGENOVA,</i>	
	<i>Nargiza XOLBOBOYEVA.</i>	
118.	COMPARATIVE STUDY OF MEANING EXPANSION AND NARROWING OF QUALITATIVE ADJECTIVES IN ENGLISH AND UZBEK	938
	<i>Go'zal OMONOVA.</i>	
119.	JALOLIDDIN RUMIY HIKOYALARIDA XULQ-ATVOR MASALASI	944
	<i>Madina TURSUNOVA.</i>	
120.	MARLO VA SHEKSPIR: IJODIY PARALLELLAR VA FARQLAR	949

121.	<i>Shodiya TURSUNALIYEVA.</i> "ABU RAYHON BERUNIY" DRAMASIDA FOJIAVIY VAZIYATLAR TALQINI	952
122.	<i>Gulzoda SAFAROVA.</i> ERKIN A'ZAMNING "ANOYINING JAYDARI OLMASI" HIKOYASIDA IDILLIYAVIYLIK	957
123.	<i>Nozima KARIMOVA.</i> YOVUZ BAHODIR O'G'LINING "YONAYOTGAN BUXORO" ROMANIDA TARIXIY HAQIQAT	964
124.	<i>Suhrobjon ZIYODOV.</i> YOSHLAR SHE'RIYATIDA NAVOIYGA MUROJAAT	970
125.	<i>Sherzod USMONOV.</i> ZEBO MIRZO SHE'RIYATIDA METAFORIK OBRAZLAR	977
126.	<i>Нармин БАБАЕВА.</i> ЭТИОЛОГИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ	983
127.	<i>Yüsra KARAÇA.</i> HZ. MEVLANA'NIN YOLU VE HAT SANATI	993
128.	<i>Lobar BERDIYEVA.</i> SHAVKAT RAHMON SHE'RIYATIDA RAMZIYLIK	999
129.	<i>Gulsevar MAMANOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO": GENEZIS MASALASI	1006
130.	<i>Shahzoda VALIJONOVA.</i> NAVOIY E'TIROF ETGAN XAMSANAVIS	1014
131.	<i>Dilrabo HAYDAROVA.</i> O'ZBEK-TURK HIKOYALARIDA KOMIKLIK	1018
132.	<i>Saida DAVRONOVA.</i> ALISHER NAVOIY FAOLIYATINING O'ZBEKISTON KINOFOTOFONO MILLIY ARXIVI HUJJATLARIDA YORITILISHI	1022
133.	<i>Mirjalol SODIQOV.</i> "BUYUKLAR TUHFASI" – MUMTOZ ADABIYOT TARIXIGA DOIR TADQIQOT	1029
134.	<i>Muhayyo ISTAMOVA.</i> AYOL OBRAZI JOZIBASI	1036
135.	<i>Iroda ESHMURADOVA.</i> YANGI DARSLIKLAR HAQIDA	1041

136.	<i>Ruxsora UNAROVA.</i> AHMAD A'ZAM HIKOYALARIDA "JUMBOQ" TASVIRI	1048
137.	<i>Maftuna USMONOVA.</i> NAVOIYDA "SHOH" VA "GADO" TUSHUNCHALARI TALQINI	1052
138.	<i>Nigora TOSHMURODOVA.</i> FURQAT VA MA'RIFATPARVARLIK G'OYASI SHARIF YUSUPOV TALQINIDA	1057
139.	<i>Muxlisa ASHIRMATOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY: MUSHTARAK DIDAKTIKA	1068
140.	<i>Dilnavoz NAJIMOVA.</i> MUMTOZ TURKIY ADABIYOTNI BOLALAR ONGIGA YETKAZISH AMALIYOTIGA DOIR	1074
141.	<i>Parvina NARZULLOYEVA.</i> XAMSA DOSTONLARIDA UCHRASHUV MOTIVINING O'RNI	1083
142.	<i>Roza QURBONOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ADABIY MEROSINING BOSHQA TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI	1090
143.	<i>Nigina FAYZULLAYEVA.</i> A.S.PUSHKIN VA F.M.DOSTOYEVSKIY ROMANLARIDA EPISTOLYAR JANRNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI	1097
144.	<i>Ayşe ÖZTOKLU, Sümeyye ÇAĞLAR YILMAZ.</i> MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ'NİN MESNEVÎ'SİNDE HZ. MUSA KISSASINDAN KESİTLER	1104

НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ ҲИКОЯЛАРИДА ОНОМАСТИКА

Аннотция. Мақолада Нормурод Норқобилов ҳикоялари таҳлилга тортilib, уларда қўлланган персонажлар исми ва лақаби, касби-кори, мансаб-мартабасининг бадий хусусиятлари ҳақида сўз боради. “Жудолик қувончи” ва “Четдаги одам” ҳикояларида қўлланган исларнинг поэтик хусусиятлари таҳлил қилинади. Шунингдек, персонажларнинг характери, портретини очишда исм, лақаб, касби-кор, мансаб ва мартабасининг ҳикояда тутган ўрни масаласига тўхталинади.

Калим сўзлар: ҳикоя, жанр, характер, портрет, исм, лақаб, касби-кор, мансаб ва мартаба.

Annotation. The article analyzes Normurod Norkobilov, which discusses the artistic features of the names and nicknames, professions, and careers of the characters used in the story. The poetic analysis of the names used in the stories “The Joy of Judo” and “A Man on the Edge” is carried out. The role of names, nicknames, professions, careers, and careers in revealing the characters’ character and portrait is touched upon.

Keywords: story, genre, character, portrait, name, nickname, profession, careers, and careers.

Бадий асарда **персонажларининг ислари ҳам уларнинг характерини очувчи семиотик белги ҳисобланади.** Исм образнинг ихчам ифодаси. У образ шакллантиришнинг асосий воситаларидан бири. Портрет, персонажлар нутқи ва хатти-ҳаракатлари билан бир қаторда исм характер яратишда муҳим рол ўйнайди.

Асар персонажларинининг исми, лақаби ва ҳатто мансаб-мартабаси ҳақида адабиётшуносларимиз турли мавзудаги мақола ҳамда тадқиқотларида ўз муносабатларини билдириб ўтишган. Хусусан, адабиётшунос Қозоқбой Йўлдошев “Франс Кафка” мақоласида “Кафканинг фикрига кўра, жамият шахсни эзади, эрку ихтиёридан айиради, синдиради, уни ўз қиёфасидан маҳрум қилади. Эрку қиёфасиз одам эса қандай аталгани билан қиёфасизлигича қолаверади. Шу боис ёзувчи қаҳрамо-

нига ном бермаслик орқали унинг шахсизлигини, қиёфасизлигини бўрттириб кўрсатишга эришади¹ – деб ёзади. “Биринчи ўзбек романи “Ўтган кунлар” номли тадқиқотида адабиётшунос олим Узоқ Жўрақулов “Ўтган кунлар”даги... исмлар, уни кўтариб юрган образлар ботину зоҳир (исм ва қиёфа) томонлама ўта мураккаб қилиб ишланганки, бу “Ўтган кунлар”нинг ўзига хослигини, бадий жиҳатдан пишиқ ва мураккаб бўлишини таъминлаган²” – дейди.

Исмларни бадий ниятга кўра қўлланишини биз дostonларимизда (“Алпомиш”) мумтоз адабиётимизда (“Қутатғу билик”да асар концепциясини очиш учун персонажлар исmlари семиотик калит вазифасини универсал даражада ўзида ифодалайди) ҳам кўришимиз мумкин. **Персонажга исм танлашда ёзувчи, албатта, портрет ва характер уйғунлиги масаласига риоя қилмоғи шарт.** Ана шу уйғунликни ўзида акс эттирган асарлар сарасига Ш.Холмирзаевни “Қиш хангомаси” ҳикоясини киритиш мумкин. Муаллиф Козим Пухтаев, Қўлдош Ботир, Ўсар Усмон каби персонажларининг исmlаридан бадий ғояни очишда моҳирона фойдаланади. Эркин Аъзамнинг “Арбоб Қулов Парижга боради” ҳикоясида ҳам қаҳрамон исми шундай қўлланган. Ёзувчи Луқмон Бўрихонинг “Сирли муаллим” қиссасида Нажот Ғайбулла, Тўхтамурод Рустамнинг “Капалаклар ўйини” (қайта нашрда “Денгиз кўрмаган одамлар”) романида Бадал Армон каби персонажларнинг исmlари асар концепциясини белгилашда муҳим аҳамиятга эга. Ёзувчи Нормурод Норқобилов эса “Жудолик қувончи” ҳикоясида Ёмонқул, Бозорқул исmlарига катта маъно юклайди. Реал ҳаёт мантиғига зид бўлсада адиб бадий ниятидан келиб чиқиб уларга исм танлайди. Тоғой Муроднинг Пахлавон Даҳо, Деҳқонқул қаҳрамонлари сингари муаллиф асар персонажларининг хара̀теридан келиб чиқиб уларга исм беради. Улар эса асарда исmlарига (аслида хара̀терига) хос ҳаракат қилади.

Бадий асарнинг бошқа компонентлари сингари персонажларга исм бериш, уларни тўғри қўллаш, бадийликка путур

1 Ёўлдошов Қ. Ёниқ сўз. Янги аср авлоди. 2006. 325 б.

2 Жўрақулов У. Назарий поэтика масалалари: Муаллиф. Жанр. Хронотоп. Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2015. 199-200. Б.

етказмаслик адиб учун муҳим масала бўлмоғи керак. Ёзувчи Боҳодир Абдураззоқнинг “Ришта” ҳикоясида ака-ука Қобил ва Ҳобил ўртасида зиддият тасвирланади. Бироқ адиб илоҳий китобларда келадиган “Қобил ва Ҳобил” қиссасидаги исм ва уларнинг феъл-атворини ўзгартирган ҳолда талқин қилади. Ҳикояда ака Қобил теричи укаси Ҳобилнинг хиёнати сабаб ундан воз кечади. Илоҳий китобларда келадиган исмлар ва уларнинг феъл-атворини бу тарзда қўллаш ўзини оқламайди.

Н.Норқобилов ҳам бошқа ижодкорлар сингари ҳикояларида персонажларга исм танлашда нисбатан анаънавий йўлдан боради. Буларни қуйидагича гуруҳлаш мумкин. Биринчи ижобий қаҳрамонга берилган исм. Адибнинг “Капалак” ҳикоясида Нусрат, “Жудолик қувончи” ва “Четдаги одам” ҳикояларида Мусо исми қўлланади. Ўқувчи, албатта, бундай исмли персонаждан асар якунигача ёмонлик кутмайди. Иккинчи салбий персонажларга бериладиган исмлар. “Жудолик қувончи” ҳикоясида Ёмонқул ва Бозорқул, “Кекса тутда” Ёвқош, “Тунги меҳмон”да Тўлғаной. Учинчисини эса оралиқда бўлган исмлар деб аташ мумкин. Чунки бундай исмларга эга персонажлар асарга кириб келар экан уларнинг этовидан яхшилик ёки ёмонлик эргашиб келиши ўқувчига номаълумлигича туради. Бундай исмли персонажлар анчайин мураккаб характерларга айланади ва ўқувчини асар якуни томон етаклайди. Ўқувчи фақат асар ниҳоясидагина бундай исм соҳибларининг томонларини аниқ била олади ва уларга нисбатан ўзида антипатей ёки семпатия пайдо қилади. Бундай персонажларга “Тугатилмаган сурат”да Асад, “Бўталоқ”да Амин қотма образларини олиш мумкин.

Адибнинг “Четдаги одам” ҳикояси қаҳрамони Муса фермер дўсти вафот этганидан кейин унинг оиласини моддий жиҳатдан таъминлаб туради. У қилаётган яхшилигини ҳеч кимга билдирмайди. “Аммо ичидаги нарсалар Мусо тоғангники. Шўрлик, жўрамнинг сағирлари ҳеч нимага зориқмасин, ҳарна арқонга қил қувват, дея ҳар ой мен орқали силарга озиқ-овқат киритади. Манову жар ичидан отда кеп, анову дўнгда хуржинини бўшатиб кетади. Мен уларни бўз халтага жойлаб, силарга элтаман. Ҳар келганида, сувга ташладим, балиқ билсин, ба-

ликдан ўзга бирор жон билмасин, хайми, янгажон, деб кетади. Мана энди, сен билдинг¹”. Ҳикояда амма ва бола ўртасидаги диалогдан сўнг боланинг Мусога бўлган муносабати бутунлай ўзгаради. Мусо фермер образи асарда эртақлардаги каби дўстликка содиқ, етимларга саҳоватли инсон сифатида гавдаланади.

Асар қаҳрамонларининг исми, ўзгалар билан мулоқоти ва ҳаракатлари ҳам характердан айро бўла олмайди. “Жудолик қувончи” ҳикоясида Ёмонкул образи айна фикрнинг исботидир. “– Шу... одамларда ҳеч инсоф қолмаяпти-да, нафақани аканг олса-ю, бобойга сен қарасанг, бир товуққа ҳам сув, ҳам дон керак дегандай... одамлар ёмон бўп кетди, – Ёмонкул бу гапларни шунчаки айтгандай бўлади. Айтгандаям тепасидаги ишқомга тикилиб айтади. Сўнг кўшиб қўяди: – Шу-у бу йил узумнинг сал чўғи пастроқми дейман, хотин?

Аёлни эса узумнинг чўғи эмас, шунингдек, чолнинг нафақа пулини қуртдек санаб олаётган акасининг қилмишлариям эмас, яқинда йиғинда тоғорасига арзимаган мато кўйиб қайтарган янгаси Ойсанам семизнинг қилиғи кўпроқ қизиқтиради, яъни эрининг гапи ҳали эскириб улгурмаган аламини қайта ёдига туширади.

Ёмонкул эса энди гўнг, узуму ишқомния унутган, чакаги очилган аёлининг гапларини эшитмайди – гўё пинакка кетган”.²

Айна ҳикоядаги Бозоркул образи ҳам бутун ҳатта-ҳарақати, отаси ва бошқаларга бўлган муносабати орқали ўз исмига, характерига мос гавдалантирилади.

Биз шартли равишда оралиқда бўлган исмлар деб олаётганимиз “Тугатилмаган сурат”да Асад, ва “Бўталоқ”да Амин қотма образлари мураккаб характер эгаларидир. Масалан “Тугатилмаган сурат” ҳикоясида муҳит сабаб Асаднинг тоза кўнглида нафратнинг пойдо бўлиши тасвирланади. Атрофидаги одамлар муносабати туфайли Асад ҳикоя охирида ўзи билмаган ҳолда қотилга айланади.

1 Норқобилов Н. Танланган асарлар. Т.: Фердавс-Шоҳ, Б. 247.

2 <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/normurod-norqobilov-1953/normurod-norqobilov-ayriliq-quvonchi-hikoya>.

Ёзувчининг “Алам” ҳикояси қаҳрамони Нодир образи ҳам шундай характерлардан. Ҳикояда Нодир ва Толиб ака ўрта-сидаги зиддият кўрсатилади. Толиб ака бутун умрини ҳалол меҳнати билан темирйўл станциясида ўтказган, Нодир эса тажрибасиз бўлса-да, буни тан олгиси келмайди. Ўзини бошлиқ эканини кўрсатмоқчи бўлади.

“Тунги сменада юз берган “ЧП”ни шарҳлай туриб кол-лективни хушёрликка чақирмоқчийди у. Аммо маза қилиб гапираётган эди. Ҳамма оғзингга тикилиб турса, гап дегани ичингдан қайнаб чиқавераркан. Шунда денг, бир чеккада ғижиниб ўтирган Толиб ака қайнаб турган қозонга тўсатдан бир парча муз ташлаб юборса бўладими. “Э, бўлди-да энди, бунча чўзғилайсан!” Нодир ҳузур қилиб чайнаётган луқмасидан тош чиққандай бир қалқиб тушди. Довдираб қолиб оғзидан чиққаниям, шу бўлди: “Агар ёқмаётган бўлса, марҳамат, чиқиб кетинг!” “Вақт... – чол билагидаги соатга нуқиди. – Нима қиласан бекорчи гаплар билан бошни қотириб! Лўнда қилиб айт-қўйда!” Шундан сўнг Нодир у деди, Толиб ака бу деди, ахийри чол “Эзма-чуррук!” дея эшикни тарақлатиб ёпиб чиқиб кетди¹”.

Асар бошида Нодир Толиб ака билан мажлисда бўлган арзимас тортишувдан кейин ундан ўч олмоқчи бўлиб қулай вазиятни кутади. Шундай вазият пайдо бўлиши билан у Толиб акадан ўч олади.

“Нодирнинг кўнгли бирдан равшанлашгандай бўлди: қасос дақиқалари етиб келган эди! Ана энди, бу чолнинг попугини шундай пасайтиради-ки...

– Нима қилганингиз бу?! Эсингиз жойидами?! Қани, юринг! Сиз билан бошқа ерда гаплашамиз!

Толиб ака, кўзи ерда ғужанак бўлиб ётган Зокир чапанида, эс-хушини йўқотган бир аҳволда шалвираб турарди. Нодир ёш болани турткилагандай, унинг елкасига туртгандан сўнггина, чол итоаткорона унга эргашди²”. Ҳикоя бошида Нодирда пайдо бўлган алам аста-секин уни тубан инсонга айлантириб

1 <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/normurod-norqobilov>

2 Ўша асар.

боради. Асар якунида, келтирилган парчадан маълум бўлганидек, Нодир разил кимсага айланган, мақсади йўлида ҳар қандай вазиятдан фойдаланадиган, тубан одам сифатида тасвирланади.

Айтиш кераки, Н.Норқобилов ҳикояларида барча қаҳрамонларига ҳам исм беравирмайди. Баъзан қаҳрамонларни “Бола”, “Чол”, “Аёл”, “Шоир” деб атайди. Бу жаҳон насрига хос йўл бўлиб Ж.Лондоннинг “Ҳаётга муҳаббат” ва Л.Бўрихоннинг “Темир сандиқ” ҳикояларини мисол сифатида келтириш мумкин. Шунингдек, қиссачиликда Ш.Ҳамронинг “Қора кун” асарида ҳам исм қўлланмаган. Персонажлар Жинни қиз, Сартарош, Оқсоқол, Жувозкаш, сомсапаз, Гўрков, Фолбин хотин номлари билан тилга олинади. М.Муҳаммад Дўстнинг “Лолазор” романида ҳам исмсиз-Ошна образи бор. Назар Яхшибоев нигоҳида, назарида Ошно образи турли вазифадорликка эга. (Ҳотам Шўро, Жонузоқ араб, Раим Ғайбаров, Норбўта Шарофлар макони ва замонидан яни ота-боболар макон-замонидан узоқлаб кетган Назар Яхшибоев куни келиб ўша зомонларни соғинар, ўзининг ошносидан ҳам ўшаларникидек ошночилик умид қилар эди. Шу умид сабаб мавриди билан Яхшибоев Ошно ҳақида ўйга толар экан уни турли ракурсларда назаридан ўтказади. Гоҳ киноя, гоҳ ачиниш ва бошқа кечимлар қоришиғида Ошно деган ном асарда турли маъно оттенкаларини англата боради.)

Адиб асарларида персонажлар номларидан ташқари баъзан лақаб билан қўлланса, баъзан касб-кори, мансаби билан ҳам қўлланади. Персонажлар исм ва лақаби ёки касби-корига мос ҳолда асар тархидан ўрин олади. Касби-кори билан қўлланда ёзувчи персонажнинг амали унинг характерида акс-сано беради деган қарашга, тамойилга таянади. Масалан, “Бўрон қўпган кун”да Баҳром қассоб, Эшқул сомсапаз, “Ҳандақдаги беш қитъа”да Шойдул муаллим ва Ҳамид қоровул каби персонажларнинг касби уларнинг характери ва портретига тўла мос келади. “Ҳандақдаги беш қитъа” ҳикоясида Шойдул муаллим болаликдан география фанига меҳр қўйиб катта бўлади. Кейинчалик шу фандан дарс беради. Болалар учун мактаб ҳовлисида лойхона ичида беш қитъани ясаб, уларда она табиатга меҳр уйғотмоқчи бўлади. Аммо жоҳил табиатли Ҳамид қоро-

вул бунга ич-ичидан қарши чиқади. Шойдулни, унинг кўнглини мактабда ҳеч ким тушунмайди.

“– Муаллим! – деди у ҳовлиқиб. – Нуроли уста ҳалиги... нима эди... лойхонани яксон қияпти!

Шойдул лойхона бўйига учуб борди. Бу пайтда Нуроли уста кўлида кетмон билан Американи яксон этиб, энди Африкага ўтган экан. Шойдул ўзини тутиб туролмади, лойхонага сакраб тушуб, устанинг гарданига боплаб бир мушт тушурди. Уста Тинч океани устига ағдарилиб тушаркан, типирчилаб барча уммонларни чайқатиб, ўзга қитъаларни ҳам бузиб юборди. Шойдулнинг назарида у бутун оламни остун-устун қилган, нарида эса девор кемтикларини бутлашга директорни кўндирган Ҳамид қоровул илжайиб турарди¹”. Ҳикояда Шойдул ясаган қитъаларнинг вайрон қилинишини муаллиф оламнинг вайрон бўлишига қиёслайди. Жоҳиллик оламни вайрон қилади деган, бадийий ғояни илгари суради асарда.

Адабиётшунос Қозоқбой Йўлдошев адибнинг ушбу ҳикояси ҳақида “ҳаётда юз берган воқеани тасвирлашдан кўра одамлараро муносабатларни акс эттиришга кўпроқ аҳамият қаратгани кўзга ташланади. Унда ўзгаларга яхшилик қилишга интиладиган олижаноб одамларнинг кўнглини вайрон этиш қитъаларни яксон қилишдан кам бўлмаган жиноят экани ҳаётий воқеалар фонида таъсирли акс эттирилган. Ҳикояда Қосим янглиғ кўнглини қўтир босиб, нафақат эзгулик қилмайдиган, балки шундай қиладиганларни тушунолмайдиган, одамийликни ҳис ҳам этолмайдиган кимсалар ўқувчиларга чуқур билим беришга интилган Шайдул муаллимга ҳалақит бериш, унинг эзгу ниятлари амалга оширмаслик учун ҳар нарсага тайёр эканликларини кутулмаган ҳаётий вазиятлар тасвири асосида кўрсатади. Бировнинг ишига саратонда қўли совқатадиган Қосимнинг азбаройи Шайдул муаллимга озор бериш учун у ҳандақда лойдан ясаб қўйган қитъаларни бузуб, мактаб деворига урмоқчи бўлгани тасвири одам деб аталмиш яратилганнинг нақадар мураккаб ва тушунарсиз эканни англатиши жиҳатидан ўта муҳим²” – деб ёзади.

1 Норқобилов Н. Танланган асарлар Т.: “Фердавс-Шох”, В-99.

2 Юлдошев Қ. Сўз ёлқини Т.: Ғафур Ғулом. 2018. 384-б.

Мансаб ва мартаба баъзида асар конфликтини вужудга келишида зарурий элемент ҳисобланиши мумкин. Хусусан адабиётшунос Ш.Ҳасанов А.Қаҳҳор ҳикоялари ҳақида шундай ёзади, “Агар диққат қилинса, адибнинг аксарият салбий характерлари ҳар бири инсон туғулганда қўйиладиган оддий исму шарифдан маҳрум кимсалар. Ёзувчи уларни маълум бир исму фамилия билан аташга қизғанади. Улар элликбоши, пристав, мингбоши, додхоҳ, амин бўлиши мумкин, зинҳор ба-зинҳор инсон эмас, демоқчидир. Баъзи кишиларни мансабу лавозим орқали аташ халқимизда бор удум. Гапнинг оҳангига қараб ҳар хил маъно оттенкаларини беради. Додхоҳ асли арзу дод тингловчи киши, бироқ “Додхоҳ”да у умуман тескари маъно ташийди...”¹ Шунингдек, “Дахшат” ва “Ўғри”дан бўлак Ш.Холмирзаевнинг “Яшил Нива” ҳикоясидаги “дектатор деректор”ни ёдга олиш ўринли бўлади. Н.Норқобиловнинг “Парвоз” ҳикоясида директор образи ҳам бунга мисол бўлади.

Асар персонажларига қўйилган лақаблар ҳам муҳим маъно қатламларига эга бўлади. Лақаблар персонажнинг ташқи қиёфаси, портрети, феъл-атворини ифода этади. Бадий асарда лақаб қўллаши ёзувчи келиб чиққан колорет билан ҳам алоқадор бўлади. Уни ёзувчининг бадий ниятини юзага чиқарувчи унсурлардан бири деб атасак муболаға бўлмайди. А.Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романида Ҳомиднинг “хотинбоз” лақаби билан аталиши асар концепциясида полесемантик хусусиятга эга. Лақаблар икки кўринишда ботиний ва зоҳирий бўлади. Яни персонажнинг характер хусусиятини ва унинг ташқи қиёфасини ифода қилувчи. Икки кўринишда ҳам лақаб асар қаҳрамонлари характерига ҳамоҳанг бўлади Н.Норқобилов қисса ва ҳикояларида лақаблардан кенг фойдаланади. Адиб ҳикояларида лақаб персонаж исмига қўшилиб ёки фақат ўзи қўлланилади. Персонаж исмига қўшилиб ишлатилган лақаблар ҳам бир неча кўринишда бўлади. Ижобийга “Қудуқ” ҳикоясида Абду чаққон, салбийга “Қуёш тутулган кун” ҳикоясида Боборайим гов каби образлар мисол бўлади. Бошқа бир кўриниши эса контраст ҳолатда келишидир яни лақаб персонаж характере-
1 Ўзбек адабий танқиди. “Turon-Iqbol”. 2011. 520-521-бет.

рининг зиддини ифодалайди. Бунга “Четдаги одам” ҳикоясида Чори доно образини олиш мумкин.

Муаллиф айрим персонажларга исм беришни лозим топмайди. Уларнинг зоҳирий ва ботиний қиёфасидан келиб чиқиб лақаб қўяди. Одатда ёзувчи ҳикояларида бу усул салбий қаҳрамонларга нисбатан кенг қўлланилади. Масалан “Қувончли кун” ҳикоясида Новча, бақалоқ, “Тугатилмаган сўрат”да Жиккак образлари ва бошқалар.

Нормурод Норқобилов ҳикояларида персонажларига исм ва ном қўллашда ўз тамойилига эга бўлган ижодкор. Биринчидан, исм ва ном – бу персонаж танлаш усули. Иккинчидан, исм ва лақаб, мансаб-мартаба, касб – персонажнинг маънавий-руҳий ва ижтимоий хусусиятларини ўзида ифодалайди. Учинчидан, исм ва лақаб орқали муаллиф персонажга бўлган ўз муносабатини ифодалайди.

Адабиётлар

1. Йўлдошов Қ. Ёниқ сўз. Т.: Янги аср авлоди, 2006. 325 б.
2. Жўрақулов У. Назарий поэтика масалалари: Муаллиф. Жанр. Хронотоп. Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015. 199-200 б.
3. Юлдошев Қ. Сўз ёлқини. Т.: Ғафур Ғулом, 2018. 384 б.
4. <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/normurod-norqobilov-1953/normurod-norqobilov-ayriliq-quvonchi-hikoya>.
5. Норқобилов Н. Танланган асарлар. Т.: Фердавс-Шоҳ. Б. 247.
6. Юлдошев Қ. Сўз ёлқини. Т.: Ғафур Ғулом, 2018. 384 б.
7. Ўзбек адабий танқиди. Т.: Турон-Иқбол, 2011. 520-521 б.
8. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк: 1999. – С. 62.